

„Övenhatnak az a megismételhetetlen hangulata!”

Beszélgetés Kiss Tamás szegedi diákvezérrel

Ez év tavaszán a Történettudományi Tanszék vendége volt KISS TAMÁS, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének (MEFESZ) egykori alapítója, a miniszterelnök „56-os” tanácsadója. Élve a lehetőséggel, lapunk munkatársai, DÖBÖR ANDRÁS és JANCÁS CSABA mintegy kétórás beszélgetésre invitálták Kiss Tamást, amelyet videokamerával rögzítettünk, és ezáltal hozzáférhetővé vált a tanszék archívumában. A beszélgetés egy részét lapunk hasábjain közöljük.

B. M.: – Bevezetésként azt szeretnénk kérni, hogy beszéljen nekünk gyermekkoráról!

K. T.: – Az ember az elmúlt ötven évben megszokta, hogy önéletrajzot ír, az '50-es években is elég sokat kellett gyakorolni, sajnos. 1934-ben születtem Balatonedericsen, a Dunántúlon, ez egy százalékos, kis falu. Mindkét szülőm pedagógus volt, ketten voltak ott ők a tanítók, belőlük állt a tantestület. Mint tanítógyerek éltem meg a II. világháborút. 1945-től Keszthelyre a premontrei gimnáziumba íratlak be. Apámat akkor kivitték szovjet hadifogságba, anyámmal maradtunk hármasban – öcsém 8 évvel fiatalabb volt. '48 végén apám hazajött, '52-ben viszont szegény anyám halt meg. Nem mondom, hogy nyomorban éltünk, de azért nagyon szolidan és nagyon szerényen. '53-ban érettségiztem, „jelesre értem”, és villamosmérnök akartam lenni. De ugye értelmiségi származással nehéz volt bekerülni első nekifutásra. Nem is sikerült. Úgyhogy én '53 nyarán még otthon voltam, és ősztől felmentem Pestre, a csepeli nagy Vas- és Fémművekben dolgoztam egy évig mint dukkózó, betanított munkás. Jól lehetett vele keresni, de piszok nehéz munka volt. A következő évben megint jelentkeztem az egyetemre. Megint elutasítottak.

Akkor megfellebbeztem. Az oktatási minisztériumba kellett személyesen elmenni a fellebbezéssel. Ott álltunk körülbelül hatszázan, és akkor közölték, aki kitűnőre, jelesre ért, az maradjon itt, a többi menjen el. Így maradtunk ott vagy ötvenen, és akkor közölték, hogy jöhetnek Szegedre, a TTK-ra. Így kerültem én Szegedre, egy olyan szakra, a matek-fizikára, melyhez – műszaki érdeklődésem ellenére – nem volt kedvem. Nem valami híres eredménnyel, de azért az első meg a második félévet befejeztem, és akkor ismerkedtem meg itt a jogászhallgatókkal. A második év kezdetekor elmentem a jogi kar dékánjához, és bejelentkeztem, hogy szeretnék átiratkozni. Húsz percet beszélgetett velem, és közölte, hogy akkor másnap reggel itt találkozunk. Na, így lett belőlem joghallgató. Ez volt 1955-ben. Az első évet kitűnőre végeztem. Hozzáteszem rögvest, hogy az akkori jogi pálya, tehát bíró, ügyész eszembe nem jutott. Két jó barátom volt, akikkel úgy az első félév után sülve-főve együtt voltunk. Ezek közül az egyik dékán lett, a másik meg akadémikus, tehát én is valahova errefelé tendáltam volna, a tudományos pálya és nem a jogi szakma egyéb – gyakorlati – pályái felé. Amikor aztán bekövetkezett az 56-os ős, az alapvetően megváltoztatta az életemet.

B. M.: – Volt-e valamilyen politikai irányvonal, ami meghatározta az Ön gondolkodását?

K. T.: – Nem mondanám ezt politikai irányvonalnak, inkább egyfajta érzelmi ráhangolódás, tehát az a fajta élményanyag, amiről az előbb beszéltem, hogy nem veszek fel az egyetemre jeles érettségi ellenére, csak azért, mert az én apám és anyám tanító, tehát értelmiségi. Látom azt, hogy azok,

akik úgymond a hatalom birtokosai – a munkások és parasztok –, még talán rosszabbul élnek vagy még nagyobb nyomorban, nagyobb elnyomásban. Nem is a nyomor itt a legérdekesebb dolog, mert hiszen háború után vagyunk, ebből következőleg bizonyos fokig természetszerű, hogy szegények az emberek. De milyen terror alatt élnek! Csengőfrász – ismeritek talán a fogalmat. Én magam látom, amint az apámat éjszaka vallatják az ávósok, mert ott volt valami politikai beszélgetőkör. Semmi több, tehát semmit nem tettek. De hát ez egy összecskülés volt. Szerencsére megúsza, mert közelébe se került, csak bekerült a képbe. Hallott az ember dolgokat, amiről viszont nem beszélt. Akkor inkább befele forgatta. Ez meghatározta azt a fajta magatartást, hogy ezen valahogy változtatni kellene, de addig, amíg az ember nem kapott külső lökést, addig nem indult el. Tisztában volt vele, hogy azok a korlátok annyira kemények, annyira merevek, hogy ha én nem akarom, hogy beverjék a fejemet, hogy engem becsukjanak, akkor én befogom a számát.

B. M.: – *Volt-e a hallgatóknak valamiféle autonómiája vagy önszerveződő érdekképviseleti szervezete, avagy a későbbi MEFESZ-szel kapcsolatban egy teljesen spontán önszerveződés tenné lehetővé?*

K. T.: – Az egyetemi hallgatóknak semmiféle autonóm szervezete nem volt, akkor már azt hiszem 1948-tól csakis és kizárólag a DISZ, mint ifjúsági szövetség létezett, aminek mindenki kötelezően a tagja volt. Ez a DISZ-élet abból állt, hogy havonta egyszer a DISZ-titkár elmondott valami szentenciát a Szabad Népből, vagy valami brosúrárt felolvasott.

B. M.: – *Az őszi, Szegedre való visszaérkezéskor az oktatási napokon, akár az egyetemi épületeken belül akár az oktatók, hallgatók között, érzékelhető volt-e egyfajta fellángolás vagy felújulás?*

K. T.: – Egy pezsgés volt. Egy évvel korábban az véletlenül sem fordult elő, hogy az egyetemisták egymás között akár csak egy sarokban, vagy a diákszálló egy szobájában, vagy beszélgetés közben politikai kérdésekről váltottak volna egymással szót. Ez tabu volt. Egyszerűen nem merete senki megkockáztatni, hogy ha volt véleménye, akkor azt elmondja. 1956 szeptemberében már az egyértelműen érezhető volt, hogy valami változás előtt állunk. Valami történni fog, valami történik körülöttünk. Nagyon jól érezhető volt. Tehát megindult egy erjedés.

B. M.: – *Térjünk vissza szeptember után a beiratkozás után az októberi eseményekhez. Október 16-án volt az első spontán gyűlés. Mik voltak ennek a közvetlen előzményei?*

K. T.: Említettem már, hogy amikor visszajöttünk, akkor ránk ragadt ez a nyüzsgés. Valamikor október tizedikén mutatott meg nekem a Lejtényi Andris egy A4-es papíron, egy gépelt szöveget, amit az ő elmondása szerint az egyik budapesti haverja küldött le neki postán. Ennek a tartalma az volt, hogy követeljük az orosz nyelv fakultatívvá tételét, és ha ezt nem teljesítik, akkor valamikor október végére tűzte ki – azt hiszem – a rölpap, akkor bojkottáljuk, magyarul nem megyünk be az órákra.¹ Ezt a lapot titokban adogatták egymásnak: Olvasd el, mit kaptam! De még egyszer mondom, ahogy az előbb is említettem, ez még csak ilyen kettes csoportokban volt. A legjobb barátomnak megmutattam, de már nem raktam ki a falra. Ez volt körülbelül a hangulat. És akkor a Lejtényi Andrisal, beszélgetve erről a bizonyos felhívásról, az orosz nyelvi bojkottról, kattant be először az

¹ Az 56-os intézet adatbankjában, 1956. október 6. alatt: „Szegeden egyetemi hallgatók követelik az orosz nyelv kötelező tanításának megszüntetését”. Azonban a kezdeményezés szegedi indulásáról nincs közvetlen bizonyítékunk.

a gondolat, hogy: Gyerekem, itten nem csak orosz nyelv van, van itt honvédelmi oktatás, van ez, van az. Tehát hangsúlyozom még egyszer, egyelőre csak ilyen szociális, ilyen mai „HÖK” problémák, és szó sincs róla, hogy itt buktatunk, szervezetet csinálunk. Az egyéniségéből fakad az egyik embernek az, hogy ilyen megoldást keres, és az egyéniségéből fakad az is, ha másfélet.

Az ötlettel – csináljunk egy szervezetet! – elmentünk Tóth Imréhez, aki eggyel fölöttünk járt, aztán az Aszalós Jancsihoz. Az ezt követő 2-3-4 napban megint csak úgy kiscsoportos módon, talán öt-hat embernek mondogattuk, de terjedt ilyen hólabdaszerűen ez a hír, hogy gyerekek, itt valami szervezetet kéne csinálni, ezt is kéne követelni, azt is kéne követelni. Ennek az egyik ilyen szülőhelye 14-én, 15-én a diákklub volt, a központi épülettől kicsit balra. Oda jártunk egész nap. Délben ebédelni, délután meg úgy összenyitották az egészet. Ott lehetett dumálni, még talán inni nem is lehetett, azt hiszem, ott semmiféle kimérés nem volt. Nos, hát ez a diákklub lett aztán a mi főhadiszállásunk. 16-án történt az a bizonyos első gyűlés, amivel kapcsolatosan a későbbi vádlott-társaim (a Tóth Imre, a Gönczöl Dezső és így tovább, akik még, hogy így mondjam, vezetők voltak), és én úgy emlékezünk, hogy nem mi szerveztük. Később majd elmondom, hogy ez miért van így. Van néhány visszaemlékező, aki állítja – most 30 év múltával –, hogy ő is szervezte és ő is csinálta a kézzel írt plakátot, hogy diáknagygyűlés lesz az *audmax*-ban. Én úgy tudom, meg az 1957-58-as tanúvallomások is azt bizonyítják, hogy az akkori egyetemi DISZ-bizottság és pártbizottság hallgat, mert... És itt meg kell, hogy álljak.

Minden karon legalább 2-3 ember besúgó volt. Az egyetemi DISZ- és pártbizottság fél óra múlva pontosan tudott mindenről. Tehát abszolút nem volt titok az, hogy Szegeden a jogi kar meg a bölcsészkar –

elsősorban ez a két kar – duruzsolt, nekünk is voltak bölcsész ismerőseink, haverjaink, akik jártak a diákklubba. Abban az időben azért az orvoskar kicsit az a másik oldal volt, nem is szerettük egymást. Na, tehát a joghallgatók és a bölcsészhallgatók között terjedt el a hír, és erről tudomást szereztek. És elhatározták, valamelyik elvtársnak az jutott eszébe, hogy na, akkor összehívjuk a diákokat és majd mi megmagyarázzuk nekik, hogy mi most a jelenlegi politikai helyzet. Ez egy szokásos fogás volt, hogy így mondjam. Kiáll valaki és mondja. Hogy mennyire így van... és itt előre kell, hogy szaladjak néhány napot. Október 20-án van a második nagygyűlésünk, és ennek a hatására a minisztérium elrendeli, hogy az ország összes egyetemén nagygyűléseket kell tartani, és az egyetemi párt- és DISZ-vezetés magyarázza meg a kari, egyetemi ifjúságnak, hogy: elvtársak, most ez a politikai helyzet. És a műegyetemi, a gödöllői, a soproni, a debreceni és az összes vidéki nagyvárosban ezeket a 22-i – mert az esett hétfőre – gyűléseket ezek tartják. Ők hívják össze, kijönnek az emelvényre a DISZ-titkárok, a párttitkár, a rektor, a stb. és elmondják a szentenciát. Az egy más kérdés, hogy aztán később elkezdődnek a hallgatói hozzászólások, összeugrik – órák alatt, másnapra – ez a megtervezett dolog és átalakul azzá, ami most már tudjuk, hogy micsoda.

Visszatérve tehát, én biztos vagyok benne, hogy ezt a DISZ-bizottság hívta össze, olyannyira, hogy 16-án délelőtt már bennünket is megkerestek a DISZ vezetők. Hogy tárgyaljunk: „Csináljátok a DISZ-en belül! Mondjátok mit akartok?” Tehát próbálták kifogni a szelet a vitorlából. És akkor mi nem tárgyaltunk, hanem elmentünk. Jó, hát akkor nagygyűlés van, elmegyünk oda, majd meglátjuk, hogy mit mondanak. Tóth Imre is úgy emlékszik rá vissza, meg jómagam is úgy emlékszem, hogy mikor bementünk, akkor tele volt a terem, és senki nem

ült a katedrán. Egyébként ugye az volt a rend, hogy akkor ott kinn ült az elnökség. Mire mi fölvonultunk oda a katedrára, s közöltük, hogy gyerekek, akkor mindent ötletet dobjunk föl, és elkezdtuk mondani azt az elképzelést, hogy egyetemista szervezetet hozunk létre, hogy ennek a szervezetnek milyen felépítése legyen, és hogy jöjjön létre. Tehát úgy körvonalaztuk, és hogy a szervezet majd milyen tanulmányi, meg szociális, meg egyéb kérdéseket követelne vagy próbálna kihajtani, az orosz nyelv fakultatív oktatásán túlmenően. Mint utólag egyébként kiderült, ott voltak a DISZ-vezetők, de nem jöttek még akkor ki. Félték. Nem tudom miért, őket kéne megkérdezni, azóta sem nyilatkoztak még erről. Ez volt az első alkalom, a 16-i, amikor nem kis csoportokban, nem a barátomnak mondtam el a véleményemet. Én vezettem le a gyűlést, megadtam a szót, s mondtam: na, akkor most te következel, most te következel... Azalatt a körülbelül 3 óra alatt, amíg ez a gyűlés tartott, (nem tudom pontosan, hány óráig, ennek nincs nyoma) addig az induló 25-30%-os feszültségi fokról 99, ha nem 100 %-ra futott föl fokozatosan a hangulat. Attól, hogy elmondtuk, milyen szervezetet akarunk létrehozni. Ebben nem volt vita, nem volt senkinek semmiféle hozzájárása. Jó, majd csinálunk szervezeti szabályzatot, stb. Azt hiszem akkor, amikor elfogadták, hogy megalakítjuk a MEFESZ-t², (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét) már akkor kihirdettük, hogy 20-án megtartjuk a következő gyűlést, most már mi. És akkor pontokba foglalva szépen elmondjuk, hogy mit akarunk, sőt abban maradtunk, hogy most a nagygyűlés után mindenki szépen hazamegy az adott karra, összehívják a gyűléseket és megválasztják a karonként két-három úgymond vezetőségi tagot. Miniket nem választott meg a jóisten sem, mi csak úgy kiálltunk ide a porondra. Akiket titkosan megválasztanak, azokból összejön

egy úgynevezett 18-as bizottság, és az a 18-as bizottság 18-án és 19-én összeállítja a 20-i nagygyűlés elé kerülő szervezeti szabályzatot és programot.

De térjünk vissza a 16-i gyűlésre... Egyszer csak valaki felállt, hogy ha már itt tartunk, akkor követeljük ezt is... És jött a politika. Aztán jött a másik, ha azt lehet, akkor követeljük ezt is! Neveket nem tudok mondani, egy név maradt fenn, a *Putnik Tivadarnak* a neve, ő úgy tudom, bölcsész hallgató volt, akit abban az évben vettek vissza az egyetemre. Korábban a jugoszláviai kapcsolatai miatt – onnan származott – talán el is ítélték a 40-es évek végén. Idősebb volt mint mi, egy olyan 4-5 vagy 6 évvel. Neki is volt ott egy olyan elég kemény hozzászólása: többek között a szovjet csapatokat vonják ki. Érthető, hogy még inkább érzelmileg is alkalmas volt arra, hogy azt elmondja. Akkor történt az – határozottan emlékszem – hogy leintettem, hogy hallgassatok most gyerekek, ezzel a MEFESZ alakuló ülését befejeztük, ezennel átalakulunk politikai tömeggyűléssé –, na, most mondjad! Ezért jegyeztem meg, mert abban a pillanatban valami átsuhant az agyamon, hogy gyerekek, ebből oltári nagy baj lesz, ebből oltári balhé lesz. Na most, ha én, aki itt a levezető elnök vagyok – ami egy vagy két órával ezelőtt még eszembe se jutott –,

² A szövetség rövidítése helyesen MEFESZ lett volna, az *e* ejtéskönnyítő hangként került a szóba. A szervezet neve több helyen más-más alakban szerepel. A szervezet nem utóda az 1948-ig működő Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezetének, nem azonos az 1945 júliusában a balatonlellei diákkonferencián alakult Magyar Egyetemek és Főiskolák Szövetségével (56-os Intézet adatbankja, 378, 687) és nem helyes a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége említés sem. Lásd *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene*. Szeged, 1999. 27.

Készültek-e dokumentációk a rádiófelvételen kívül a 20-ai ülésről?

KÉSZÜLTEK, MINT UTÓLAG KIDERÜLT. EZT MI AKKOR NEM TUDTUK. FELTEHETŐEN A RENDŐRSÉG MEGBÍZÁSÁBÓL KÉSZÍTETTER KÉPEKET, AZ AKKOR ELÉG ÁLTALÁNOS VOLT. ÉS EZ EGY OLYAN HAT ÉVVEL EZELŐTT KERÜLT ELŐ AZ ARCHÍVUMBÓL. KÉSZÍTETTER FELVÉTELEKET. AZ EGYIKEN AZ ELNÖKSÉG LÁTHATÓ, KÖZÉPEN PERBÍRÓ PROFESSZOR, MELLETTE JÓMAGAM, ÁLL LEJTÉNYI ANDRÁS, AKI ÉPPEN MONDJA TALÁN A SZERVEZETI SZABÁLYZATOT.

S A LEJTÉNYI ANDRÁS ÁLTAL TAKARVA GÖNCZÖL DEZSŐ,
AKI A PEDAGÓGIAI FŐISKOLA RÉSZÉRŐL VOLT JELEN

akkor engem durván felelősségre vonnak. Ha viszont ez egy tömeggyűlés, akkor minden más. Joghallgatóként úgy ítélt meg, hogy nem olyan súlyos, hogy én csak ott ilyen passzív szereplő vagyok, de nem irányító, nem vezető, nem szervező. Na, átalakultunk politikai tömeggyűléssé és egymás után jöttek a keményebbnél keményebb követelések. A végén azzal zártuk, hogy mindenki elmegy haza, megválasztják a vezetőséget, és a diáklklubban találkozunk 19-én. Ez egy zajos este volt, mondanom sem kell. Bár akkor még néhányan, a Lejtényi, a Gönczöl, jómagam, a Tóth Imre, úgy egy hatan-nyolcan – a legagilisabb

résztevői ennek a csapatnak – vonultunk át valamelyik koleszba, azt hiszem. Megfogalmaztunk – a kis írógépen valaki leírta – egy „Csatlakozzatok!” című írást az ország összes egyetemistájához. Utána megállapítottuk, hogy mi megalapítottuk Szegeden a MEFESZ-t. Ehhez tessék csatlakozni az egész országban. Ezt a felhívást elkezdtek elküldözgetni postán a hallgatók ismerőseiknek. Hogy pontosan hova került, hova nem, azt nem tudom, de hogy elkerült, az teljesen biztos, mert négy nap múlva, a 20-i nagygyűlésünkön jöttek a visszajelzések.

B. M.: – Okt. 16–20. között megkeresték-e Önöket az egyetem vagy a DISZ vezetői?

K. T.: Mint utólag kiderült – hát akkor mi nem tudtuk természetesen, csak éreztük – mindenütt megvolt a megfelelő besúgóhálózat. 16-án este már a pártbizottság mindenről tudott. Hogy itt valami oltári baj van elvtársak, itt föllázadt az egyetemi ifjúság, itt követelik a szovjet csapatok kivonását, itt választásokat követelnek, itt a Rákosiék fejét követelik és még a tanulmányi követeléseket is ráadásul. Itt valamit tenni kell. Akkor kiadták a DISZ-bizottságnak, hogy azonnal üljenek le, mert úgy látszik, – így utólag mondom – hogy ahhoz nem érezték elég erősnek magukat, hogy egyszerűen szétcsapjanak köztünk és azt mondják, hogy na, ki volt az a tíz ember, kirúgni az egyetemről minimum, ne adj Isten mondjuk csak izgatásért két évre becsukni. Ezek nem voltak elég erősek. Tehát megbízták az egyetemi DISZ-bizottságot, hogy vegye föl a hangadókkal, a vezetőkkel a kapcsolatot, és próbálja őket rábeszélni, hogy a DISZ-en belül maradjanak, és majd a DISZ felvállalja ezeket a problémákat. Azt vállalja fel, amit ő fölvállalhat. Nyilván azokat a radikális követeléseket, amiket mi ott – a mi szócskán van a hangsúly, mert ezt nem én találtam ki meg nem ő, hanem mi – megfogalmaztunk, azt ők nem fogadják el. És akkor 17-én még emlékezetem szerint volt a jogi karon és tudomásom szerint a többi karon is az a bizonyos kari gyűlés.³

Hogy a többi helyen pontosan hogy történt, nem tudom. Azt tudom, hogy a jogi karon a Perbíró megengedte, hogy ott is tartsunk gyűlést. A 16-ira nem kértünk engedélyt, mert nem mi szerveztük. Ráadásul akkor a 16-i események híre már fönt volt Pesten, és a Kónya Albert, az akkori oktatásiügyi miniszter 17-én lejött Szegedre megnézni, hogy mi történik itt.⁴ Eljött a jogi karra, mert nyilvánvalóan azt az infor-

mációt kapta, hogy itt elsősorban a jogászok azok, akik nyüzsgőnek, nem az orvosok meg a gyógyszerészek meg a TTK-sok. A legnagyobb meglepetésünkre a Kónya nem mondta azt, hogy ahányan vagytok ki vagytok rúgva, megmondta azt, hogy gyerekek ez marhaság, ezt felejtsetek el. Azt mondta, hogy ő a tanulmányi követelésekkel egyetért, és egy szóval nem mondta, hogy ő nem ért egyet azzal, hogy egy külön rétegszervezetet, egy külön egyetemista szervezetet csináljunk. Nyilvánvaló, hogy ott nem azzal kezdtük, hogy miniszter úr, egyébként pedig a szovjet csapatokat kivonnák-e? Mert ott nem mondtuk. Tehát magyarul, a Kónya nem tiltott el bennünket, ennek következtében az egyetemi vezetők, a dékánhelyettes⁵, a rektor⁶ sem tiltott, hanem elkezdett támogatni bennünket. Itt ezen a jogi kari gyűlésen titkos szavazással az ott megjelenő mintegy 400-500 hallgató három joghallgatót választott meg ebbe a bizonyos tizen-

⁴ Az oktatási miniszter részt vett az ÁJTK MEFESZ küldöttválasztó gyűlésén majd találkozott az egyetemek és az ifjúsági szervezet vezetőivel. Kijelentette, hogy az ifjúság követeléseinek többségével egyetért, azokat a minisztertanács elé fogja terjeszteni. (56-os Intézet adatbankja, 379)

⁵ Perbíró József (1956–1957. II. 18-ig jogi kari dékánhelyettes), a Forradalmi Bizottság vezetőjét a megtorlás következményeként életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Ezt 1959-ben enyhítették hat évre. Kiszabadulása után Kecskeméten élt teljes visszavonultságban, kisebb állásokban dolgozott. A 35. évfordulóra 1991-ben összehívott, Auditorium Maximum-beli emlékülésen jelen volt. (K. T. visszaemlékezése Szeged, 2000. február 1.) Az egyetem őt – sokakkal, így a jogtörténeti tanszékről 1957-ben méltatlanul eltávolított Bónis Györggyel együtt – 1989-ben rehabilitálta. (www.jate.u-szeged.hu A JATE története. Készítette Martonyi János, átdolgozta Ruszoly József.)

³ A kari gyűlések időpontjai és tartalma további kutatást igényel.

nyolcas bizottságba; a Tóth Imrét, a Fodor Attilát és jómagamat. A Lejtényi Andris, akiről beszéltem, aki tulajdonképpen előző nap fölvezette az ötletet, nem került be a bizottságba. Mert Andrisnak volt egy-két olyan hibája, hogy kicsit lekezelte azt, akit nem szeretett, nem volt olyan közszeretnek örvendő, én nagyon szerettem, nagyon jó barátom volt, de aki felületesen ismerte, az úgy elutasította. És bizony a Lejtényi Andrist nem választották meg, és ezt mindenki tudomásul vette, hogy az Andris attól kezdve nem a bizottság hivatalos tagja. Azonban részt vett a munkában azt követő-

en is. Mi sem bizonyítja jobban ennek a demokratikus jellegét, hogy az egyik értelmi szerzőt nem választják be. De hát nem szeretik! Engem beválasztottak, mert engem – mit tudom én – jobban szerettek. Még a Tóth Imrét. Az akkor harmadikként beválasztott Attila viszont nem csinált semmit ott, volt, de aztán attól kezdve gyakorlatilag tényleges szerepe nem volt a dologban.

18-án összejöttünk a diáklklubban, kiderült, hogy kit választottak meg a TTK-ról, a bölcsészkarról, az orvosoktól, a gyógyszerészekről, a pedagógiai főiskoláról.⁷ Akkor szóltak a DISZ-vezetők, hogy ülünk le és

⁶ Baróti Dezsőt (1955-től '57. április 1-jéig a Szegedi Tudományegyetem rektora), részint azért, mert támogatta a forradalmi ifjúságot, részint azért, mert a forradalom alatt is tevékeny szereplője volt a szegedi eseményeknek három év börtönbüntetésre ítélték. „Az elmúlt tíz évben volt egy visszaemlékezésünk Szegeden, melyről kisfilm is készült.” (K. T. visszaemlékezése Szeged, 2000. február 1.)

Mit látunk a második képen?

ÉPPEN HALLGATUNK VALAKIT. ITT AZ ELSŐ SOROKBAN ÜLTEK EGYÉBKÉNT A PROFESSZORI KAR TAGJAI. EGYIK-MÁSİK ESETLEG KÉSŐBB FÖLISMERHETŐ. MÉG A FOTÓK IS VISSZAADJÁK AZT A HANGULATOT, AZT A MEGISMÉTELHETETLEN HANGULATOT, AMI ERRE A 20-I NAGYGYÜLÉSÜNKRE JELLEMZŐ VOLT.

MÉG EGY DOLGOT MEG KELL EMLÍTENI: EMLÍTETTEM, HOGY 17-ÉN, 18-ÁN SZERVEZTÜK A 20-RA KITÜZÖTT NAGYGYÜLÉST

tárgyaljunk. És valahol ott azon a környéken, a diákklub mellett volt a DISZ-bizottságnak az irodája, a hosszú asztalnál ott ültek a DISZ-esek, itt meg ültünk mi. Nem mind a 18-an, de mit tudom én tízen, valahányan. Formálisan nem alakult meg a szervezet, mert ahhoz engedély, kellett, de mi megalakítottunk tekintettük, és ez elég volt. Gyakorlatilag két napig azon ment a vitatkozás, hogy maradjunk-e a DISZ-en belül, tehát ne csináljuk ezt a külön szervezetet, hanem mint DISZ-tagok – mert ahányan voltunk, minden tagok voltunk, sőt voltak köztünk vezetők is, bár csak csoportvezetők, nem felső vezetők. Szóval maradjunk a DISZ-en belül és ott követeljük ezeket a jogokat. De ennek a tizennyolcas csapatnak talán egy vagy két ember kivételével a nagy többsége, és alapvetően jómagam, az Andris és a Totya is azt mondta, hogy szó se lehet, mi a DISZ-szel nem közösködünk, már ebből nekünk elégünk van, hazudtatok eleget, hülyéztetek eleget. Ezt most már mi végigcsináljuk. 18-án, 19-én ez a 18-as bizottság azon túl, hogy vitatkozott a DISZ-vezetőkkel, arra is fordított időt, hogy a Lejtényi meg a Tóth Imre meg az én részvételemmel megcsináltuk a Szervezeti Szabályzat tervezetét és ezt akkor megvitattuk a bizottságban pontonként. Nagyon lényeges volt, hogy ami 16-án elhangzott ötletszinten, abból állított össze egy csokrot – azt hiszem húsz pontot – a 18-as bizottság. Kitaláltuk azt is, hogy a Nagy Imrét behívjuk a nagygyűlésünkre. Ugye ő

volt akkor a „Nagy Ő”, amit mindenki a zászlójára tűzött. Két megbízottunk, a Tóth Imre és még valamelyik társunk föl is utazott Pestre. Elmentek az Őrsi utcába, de csak a feleségével tudtak beszélni. Azt mondta, hogy nincs otthon, másnap jöjjenek vissza, de nem valószínű, hogy elvállalja a lejövetelt. Megvárták a másnapot is, de nem tudtak a Nagy Imrével beszélni. Így nem tudtuk meghívni sem. Utólag jegyzem meg zárójelben, hogy feltehetően nem is vállalta volna a nagygyűlésen a beszédet, hisz köztudott, hogy a 23-i parlamenti Kossuth téri dologra is nagyon nehezen lehetett rákaptatni. Azért ez arra jellemző, hogy mi a Nagy Imrét szerettük volna hallani.

Két dolgot kellett figyelembe venni még. Az egyik az, hogy ami a tanulmányi követeléseket illeti, az lehetőleg mindenkire vonatkozzon. Az általános követeléseket próbáltuk kiszűrni és megtartani a sok ötletből. A tizennyolcas bizottság úgy határozott, hogy a politikai követelések mindegyikét beviszük, egy kivételével. Nevezetesen a szovjet csapatok kivonását nem követeljük, ezt nem vesszük bele. Ez 16-án elhangzott, azt mondtuk, hogy föl vállalljuk, hogy ezt nem terjesztjük elő. Aztán lesz, ami lesz. Megbeszéltük, hogy a Gönczöl Dezső mond egy bevezetőt. A Perbíró professzort megkértük, hogy ő legyen a levezető elnök.

És meg kell mondjam, hogy valamikor 18–19-én több barátom szólt, hogy te, ebből marha nagy baj lesz, úgy kirúgnak az egyetemről, mint a pinty. Mondtam: ha már egyszer elkezdted, ha már itt fölvetted a kolompot, azt rázni kell, nincs mese. Most már egy kicsit fatalista lett az ember, hogy hát lesz ami lesz, most már ezt végigcsináljuk. És hogy megértsetek, hogy az ember miért lehetett akkoriban fatalista, hát azt látta, hogy én elmegyek a dékánhoz és azt mondom, hogy dékán úr legyen kedves a 20-i nagygyűlésünkre jöjjön el levezető elnöknek. S ő nem azt mondja; hogy menj a

⁷ 18-as bizottság tagjait a jogi, a bölcsész, a természettudományi kar, a pedagógiai főiskola, az orvosi és a gyógyszerészkarok hallgatói kari gyűléseiken választották. Intézményenként három-három fő. A MEFESZ létrehozásában részt vettek a zenetanárképző hallgatói is. A „képzőnek” akkoriban nem volt főiskolai rangja, így került a diákkövetelések közé ezen kérdés is.

fenébe, hanem: „Gyerekek, ez megtiszteltetés számomra, természetesen ott leszek!” Elmegyünk a rektorhoz, meghívjuk: „Természetesen ott leszek!” Hát már elnézést: ha a rektor, és a dékán azt mondja, hogy én jó úton járok, és nem azt mondja, hogy ezt azonnal hagyd abba, akkor bármennyire az embernek a hátsó agyában benne van a sejtés, hogy itt valami gáz lesz, hát akkor is csinálja.

Két napig vitakoztunk, nem tudtunk megegyezni és annyit még mindenképp hozzá kell tenni, hogy még a Petőfi-kör küldöttje is lejött Pestről, akinek mondjuk, hogy nem Robikám⁸, erről szó sem lehet, mi nem közösködünk, akkor legalább menjünk föl tárgyalni Tánzos Gáborékkal. Jó, a nagygyűlés után fölmegyünk. Tehát tárgyalni hajlandók vagyunk, de beadni a derekunkat most már nem. Mi már megvárjuk a 20-i nagygyűlést. Ezzel fejeztük be 19-én.

B. M.: – *Mivel magyarázza az egyetem vezetésének ezt a fajta hozzáállását? Elképzelhető, hogy egy évvel ezelőtt ez teljesen másképp történt volna, máshogy reagáltak volna erre a szervezkedésre?*

K. T.: – Én azt gondolom – hangsúlyozom: utólag –, hogy akkor, '56 tavaszán a XX. kongresszus hírére, nemcsak Szegeden, hanem a kis falvakban is, az egész országban ugyanaz volt a hangulat, valamit vártak az emberek. Érezték, hogy itt valaminek be kell következnie. Azok, akiknek koruknál fogva kellő politikai tapasztalatuk volt, tisztességesek, becsületesek voltak és látták, hogy ez valóban a tömegek, a nép, az egyszerű ember akarata. Ez nem valami – három ember által kitalált – hülyeség vagy pizsokság; egyszerűen érzelmileg nem tudtak nem azonosulni vele. Látható, hogy jónak tartották azt, hogy az, ami 1956. október 19-én és 20-án

ebben az országban volt, azt meg kell változtatni. Nem úgy, hogy most szétlőjük a várost, nem úgy, hogy fegyvert ragadunk és nekimegyünk az orosz tankoknak, mert erről szó nem volt. Ezzel ők mélységesen egyetértettek és ha úgy tetszik, még – nem mondom, hogy az élére álltak, de – segítettek is ezt.

B. M.: – ...*És eljött a nagygyűlés napja...*

K. T.: – 20-án természetesen tele volt a terem, alig fértünk be, lógtak az ablakon, az ajtón, a lépcsőházban... Addigra már a Délmagyarországban is megjelent egy néhány soros kis közlemény, hogy itt valami történik. De csak úgy nagyon szőrmentén, azt hiszem, 18-án. Viszont lent volt a Magyar Rádió, hogy csinálnak riportot.⁹ Jó, csináljanak riportot. Az Auditorium Maximumban nemcsak a terem volt zsúfolásig, hanem állni nem lehetett. A folyosón végig álltak és az épület előtt is és a srácok kihangosították a nagygyűlést. Egy visszaemlékezőtől hallottam jóval később, hogy mikor már másfél órája rágódtunk a szervezeti szabályzat egyik-másik pontján, hogy most ezt hogyan fogalmazzuk meg, akkor morogtak, hogy hagyják már abba, mikor jönnek már a követelések. Magyarul, a tömeget istenigazából nem is a szervezet, meg a szervezeti szabályzat érdekelte, hanem: „Mikor mondja ki végre valaki hangosan azt, ami itt nekem belül van?” Ezt várták.

A nagygyűlés azzal kezdődött, hogy a Perbíró megnyitotta, üdvözölt. Nagyon sok

⁸ Bohó Róber, a Petőfi kör tagja, titkára. (Kiss Tamás közlése alapján.)

⁹ Pálfi Gyula főiskolai tanársegéd „közrejárta az illetékeseknél az iskolagyűlést [a Pedagógiai Főiskola – J. CS.] és a MEFESZ alakuló gyűléséről a Rádió felvételt készítsen. A Rádió csak a MEFESZ alakuló gyűlésére jött le és történt is felvétel.” (Októberi események összefoglaló értékelése a Szegedi Pedagógiai Főiskolán, október 18-i feljegyzés, 1957. IV. 1.)

oktató ott volt, a rektor, a dékán, professzorok. Az első sorokban ültek. Mi a Lejtényivel meg a Gönczöllel ott ültünk kint. És másfél-két órán keresztül megvitattuk a Szervezeti és Működési Szabályzatot, pontonként megszavaztattuk, majd egybe megszavaztatta a Perbíró professzor – természetesen ezt teljesen szabályosan kellett csinálni. Közben derült ki, hogy részint vannak ott küldöttek, talán két vidéki városból, illetőleg üdvözlő táviratokat hozott a postás és azt ott felolvastuk.¹⁰ (Feltehetően az a bizonyos 17-i felhívásunk csak megérkezett, mert 17-én hajnalban csináltuk, azt legkorábban 17-én adtuk fel és két nap múlva itt volt a válasz. Ez mostani viszonyok mellett is elég gyors forduló, az akkoriak mellett meg különösen. És ez újabb lendületet adott természetesen az egész dolognak.) Majd jöttek a követelések. A követeléseket én olvastam fel.

A tanulmányi követelések úgy voltak, hogy úgy van, igen, követeljük..., de nem voltak olyan jelentősek. Senkinek semmiféle hozzászólása nem volt, hogy most ez nem jó vagy ki kell egészíteni. Aztán jöttek a politikai követelések. És ahogy radikalizálódott a 18-ai bizottság által összeállított politikai követeléseknek a tartalma, úgy erősödött a tömeg tapsa és éljenzése. Azt, hogy Nagy Imrét és Lukács Györgyöt válasszák be a központi vezetőségbe, azt megtapsolták. Azt, hogy szabad, demokratikus választási rendszert követelünk, akkor majd szétszakadt a terem. Mint mondtam, a bizottság úgy döntött, hogy a szovjet csapatok kivonásáról szóló követelést, mely ezután következett, nem olvastam föl.

Túlértünk a listán. Akkor ki szól hozzá a követelésekhez? Talán az első hozzászóló bedobta március 15-ét, hogy legyen nemze-

ti ünnep. Ez valahogy kimaradt, megmondom őszintén nem tudom, miért maradt ki, szégyelltem is magam miatta. A következő hozzászóló nagy szerényen kezdte: Halász György negyedéves orvostanhallgató vagyok, én azt gondolom, hogy itt élnek, laknak tízezrével a szovjetek, küldjék őket haza. Megint majd leszakadt az egész terem. Mire a Perbíró professzor, mint levezető elnök és aki – nagyon tisztességes ember volt, én nagyon szerettem, becsültem – nyilván látta, hogy ez az a pont, ahol a gát elszakad. Addig még esetleg elmegy a hatalom, hogy jó, hát követeljétek, legfeljebb nem lesz belőle semmi, de hogy a szovjet elvtársakat, a szovjet csapatokat innen kivigyék, hát na ne, ez már forradalom! Szóval a professzor úr azt mondta, hogy ne dőljön be a hallgatóság az ilyen provokatív követeléseknek, mert ha ezt követelik, akkor az egészből nem lesz semmi. Ennek ellenére a hangulatot nem lehetett lecsillapítani. A végén senki nem mondta azt közülnök, hogy hát akkor ezt nem vesszük be. Úgy voltunk vele, hogy most már ha ez így elhangzott, egye fene, benne lesz a követelésekben.¹¹

Ezt így a másnapi Délmagyarország, aki leköszölte a követeléseinket nem írta bele. Csak azokat, amiket felolvastunk, meg azt hiszem, a március 15-ét. Miután 21-én most már személyesen küldtünk el Debrecenbe, Miskolcra, Pécsre a társaink közül, hogy vi-

¹¹ Részletek a tanulmányi követelésekből: 1. Az egyetemi ifjúság káderezését a párt augusztusban hozott értelmiségi határozatának szellemében végezzék, 2. A Szegedi Egyetem az egyetemi és főiskolai hallgatók sajtóorgánuma legyen, 3. A diákjóléti bizottságba küldendő tagokat a kari gyűlések válasszák, 4. Követeljük a szabad elvi viták rendezésének jogát, 7/a Külföldi utazások szervezése keletre és nyugatra, b) 50%-os utazási kedvezményt belföldi utazásokra, 8. Orosz nyelv fakultatívra tétele.

¹⁰ Budapesti Agrártudományi Egyetem, Műszaki Egyetem, Mezőgazdasági Gépészmérnöki Főiskola.

gytétek a Szervezeti Szabályzatot meg a követeléseinket, azokban bizony benne volt a szovjet csapatok kivonásának a követelése. Az is érthető, hogy 1956. október 21-én a Délmagyarország újságírója nem merete leírni az újságjába, hogy a szovjet csapatokat vonják ki.

Minden intő figyelmeztetés ellenére benne maradt és akkor a nagygyűlés után felmentünk a rektor szobájába. Azt mondta, hogy a legszükségesebb technikai feltételeket, hogy a szervezet működni tudjon, amennyi kell hozzá, azt biztosítja. Ott beszéltük meg, hogy az Abrudbányai meg az Ács elmegy Pécsre, ki Debrecenbe megy, ki Miskolcra – még talán Veszprémbe is valaki –, és a Lejtényi meg én menjünk föl Pestre. Ennek megvolt a technikai háttere is, mert az előbb egy mondattal utaltam rá, hogy az a bizonyos Petőfi-körös küldött rábeszélte bennünket, hogy a Petőfi-kör vezetőivel tárgyaljunk erről a kérdésről, és mi ketten azt mondtuk, hogy rendben van, tárgyalni lehet. Akkor mondta, hogy felvisz bennünket Pestre. Akkor mi meg megyünk Pestre, ott a mi helyünk. Úgy, hogy mi 20-án éjszaka azzal az autóval, amivel ők jártak, felmen-

tünk Pestre és ő is helyezett el a pesti közgáznak a diákonthonában, hogy valamikor találkozzunk, kicsit kipihenjük magunkat. És így következett el 21–22-e.

Említettem már, hogy 21-én – túl azon, hogy 17-én meg 18-án az írásbeli felhívást elküldtük – minden egyetemi központba elmentek a küldötteink, illetve én magam is. Vittük a szervezeti szabályzatot, a pontokba foglalt követeléseket, miután minden egyetemi központban pontosan a szegedi események hatására a minisztérium elrendelte, hogy ifjúsági gyűléseket kell tartani az egyetemi DISZ- és pártbizottságnak, és „fel kell világosítani” az ifjúságot a kialakult politikai helyzetről. Ezekre a gyűlésekre részint megérkeztek a mi küldötteink, másrészt ott voltak felhívásaink, és a korabeli dokumentumok, illetve az azóta ismertté vált tények bizonyítják, hogy minden egyes ilyen hivatalosan államilag, párt és DISZ által szervezett nagygyűlés fél óra múlva átalakult MEFESZ-gyűléssé.¹² Ők is – Sopronban, Pécsen, a Műegyetemen – csatlakoztak a szegedi egyetemistákhoz és ők is megalakították a maguk MEFESZ-szervezetét. Ez abból állt, hogy megszavazták: igen, akkor mi kiválunk a DISZ-ből és mi is MEFESZ-t alakítunk meg. Nyilván közfelkiáltással néhány embert vezetőnek is megválasztottak, illetve, – és ez talán még lényegesebb – ha ma valaki elolvassa, hogy 22-én Sopronban, Veszprémbe, Pécsen stb. milyen politikai követeléseket fogalmazott meg az egyetemi

Részletek a politikai követelésekből: 10. Állítsák felelősségre azokat, akik felelőssek az elmúlt időszak bűneiért. A tárgyalásoknak a legnagyobb nyilvánosság előtt kell lefolyni, 11. A tájékoztatás szabadságát, 12. Nagy Imrét és Lukács Györgyöt az MDP KV-be, 13. Bérügyi reformokat, 14. A halálbüntetés eltörlése politikai bűncselekményekben, 15. Szabad, demokratikus választási rendszert, 16. Az egyetemi ifjúság nagyobb részt kapjon az ország politikai és egyéb ügyeinek intézésében, 17. Március 15-e legyen nemzeti ünnep, 18. Az oroszokat távolítsák el az országból, 19. Töröljék el a parasztság kötelező beszolgáltatását, 20. Egyetemi autonómiát, 21. Az egyetemi hallgatóknak szuverén egyetemi polgárjogot.

¹² Az alakuló gyűlések időrendben: október 21. SOPRON (akkor Dimitrov téri Kollégium), VESZPRÉM; október 22. PÉCS, SOPRON (délután 3 óra, SOTEX Kultúrház), GÖDÖLLŐ (este 7-től éjfélig tartó ülésen), DEBRECEN (Benczúr utcai diákszálló), BUDAPEST (Műegyetem Hess András-téri kollégium, Kertészeti és Szőlészeti Főiskola), október 23. MOSONMAGARÓVÁR (Mezőgazdasági Akadémia).

ifjúság, látja, hogy gyakorlatilag ugyanaz, mint a mi 20-i tizenegynéhány pontunk. Tartalmilag ugyanaz, kisebb variációkkal és átfogalmazásokkal.

21-én találkoztunk a Tánczos Gáborral, Hegedűs B. Andrással és néhány más vezetőjével a Petőfi-körnek. Akik megint csak azzal kezdték, hogy gyerekek, ezt hagyjátok abba, a DISZ-en belül majd ezek a problémák megoldódnak. Lejtényivel voltunk ott ketten, mondtuk, hogy kérem, erről szó sem lehet, mi nem ezt akarjuk, nem is kaptunk felhatalmazást, hogy erről tárgyaljunk. Kitértünk előle és érdekes volt, hogy a végére – egy-másfél órát beszélgettünk ott – az volt Tánczos Gábornak is a véleménye, hogy lehet, hogy nektek van igazatok. Egyértelmű volt, hogy a Petőfi-körnek, mint a párt

egyik értelmiségi vonulatának, eszébe nem jutott, hogy a társadalmi rendszert megváltoztassa, csak az, hogy megjavítsa. A mi követeléseink ennél sokkal radikálisabbak voltak, sokkal inkább száznyolcvan fokos fordulatot jelentettek. A másik pedig az, hogy nem is nagyon kellett keresni nekünk, hová menjünk, mert híre ment, hogy itt vannak a szegediek, és akkor jöttek értünk hatan-nyolcan különböző karokról, hogy ide is gyertek, mert mi is nagygyűlést tartunk, halljuk most élőszóban, hogy mi történt Szegeden. Jártunk a Közgázon, kint a gödöllői agráron – forró hangulatú gyűlések voltak – és 22-én a Műegyetemen is.

A műegyetemi gyűlés nagyon jellemző volt – általam nem ismert 6-8 egyetemista úgymond elrabolt, felültünk a villamosra és

Mit látunk ezen a nagyszerű riportfelvételen?

AZ EGYIK SZAVAZÁST ÁBRÁZOLJA. ERRŐL SZOKTAM AZT MONDANI, HOGY HA RENDESEN KI VAN NAGYÍTVÁ, AKKOR NAGYON JÓL LÁTSZIK, HOGY MILYEN LELKES MINDENKI. MINDENKI ÁTÉLI A NAGYSZERŰ HANGULATOT. NEMCSAK A KÉNYSZER HATÁSA ALATT SZAVAZ, HANEM LELKESEN ELFOGADJUK A JAVASLATOT – KÉPEK KISS TAMÁS ARCHÍVUMÁBÓL

mentünk a Műgyetemre. Este volt már és sötét folyosókon vittek a műgyetemi aulába bennünket, ott már folyt a nagygyűlés, mondták a szöveget. Valamelyik műgyetemista egyszerűen odalépett a mikrofonhoz: *Itt a szegedi küldött, engedjétek beszélni! A hatóság: Erről szó se lehet, nincs szükségünk rá! De, halljuk, halljuk, halljuk!...* – És akkor kicsit zavartan, teljes vadidegen környezetben elmondtam, hogy mit csináltunk Szegeden, hogy ez milyen szervezet, és elmondtam, azokat a követeléseket. Ez volt a dolgunk. Azért is emlékszem erre kevésbé, mert letartóztatásomat követően azokat a dolgokat igyekeztem elfelejteni, melyekről úgy gondoltam, hogy a hatóságnak nincs biztos tudomása. Erről nem tudtak, mert senki nem mondta ki a nevemet. A srácok se ismertek. A *szegedi*, az akárki lehetett. Ezért én gondosan elhallgattam azt, amennyire lehetett, hogy többek között a Műgyetemen is felszólaltam, csak aztán a rendszerváltást követően, amikor régi 56-osokkal összejöttünk, akkor meséltek, hogy emlékszem-e rá, hogy ott álltam az oszlopnál. Válaszoltam: semmire sem emlékszem.

Addig a párt- meg a DISZ-titkár mondta a magáét, a hallgatók meg morogtak, hogy beszélnek itt hülyeségeket. Mi úgy egy kicsit átszakítottuk a gátat, azaz csak megpiszkáltuk, átszakadt az magától. Mindenképpen gyűjtő hatása volt annak, hogy ezeken a gyűléseken felszólaltunk. Amennyire én tudom, Pécsen ugyanez volt a helyzet. Volt egy újság, a *Hétféi Hírlap*, csak hétfőnként jelent meg. Szerkesztője itt volt a mi 20-i nagygyűlésünkön, és egy hangulatos, lelkesítő cikket írt. Nem követelte a szovjet csapatok kivonását, de a hangulatot jól viszszaadta. Nyilván ezt olvasták minden egyetemen, mert akkor még újságolvasó nép volt az egyetemi ifjúság. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy 22-én minden egyetemen egységesen azt a megoldást választották, hogy kilépnek a DISZ-ből, és felvállalják ezeket a politikai

követeléseket is. Sőt, 22-én már csak politikai követelésekről volt szó. Elfelejtődött, hogy tanulmányi követelésekkel indult.

22-én és 23-án a Lejtényivel elhívtak bennünket a DISZ Központi Bizottságába. A DISZ központi bizottságának titkára, mint kiderült, 20-án Szegeden volt, inkognitóban. Próbáltak bennünket meggyőzni, hogy gyerekek, ez így nem lesz jó. Az volt a kérésük, hogy járuljunk hozzá ahhoz, hogy még egyszer tartsanak az egyetemeken választásokat, de tényleg titkos választásokat. Senki nem jelöl senkit, nem a DISZ-bizottság fog jelölni, nem a pártbizottságból fognak jelölni. Ezek jöjjenek össze Pesten és az ország összes egyetemi hallgatója együtt most már döntsön a további út felől. Erre mi azt mondtuk, hogy ez talán járható út, mert ha valóban itt nem kijelölés alapján érkeznek fel Pestre a küldöttek, akkor az történik, amit mi vártunk. A szándék az volt, és ebben tulajdonképpen itthon is partnerek voltak, hogy legalábbisabbá kell tenni ezt az egész folyamatot. Azért érezhető, hogy mai fogalmak szerint ez inkább egy fölbuzdulás volt.

A hallgatóság csatlakozása egy emberként történt. Tehát egy ilyen közakaratan nyilvánultak meg, hogy igen, nekik is ez kell. Ez a bizonyos MEFESZ szó, mint egy új szervezet, egy új jelszó jelent meg, ennek volt abban az időben egy kifejezetten jelentős hatása. Ez volt az a szervezet az azt megelőző nyolc évben először, amelyiket nem a központi hatalom hozott létre, mint ifjúsági szervezetet (mint például a DISZ, a Petőfi-kör, a József Attila-kör), hanem egy spontán alulról jövő dolog, amit magunk alakítottunk ki és mi magunk találtuk ki, hogy ezt hogyan is csináljuk.

Ezután következett 23-a! Akkor még délelőtt fent voltunk, már leszóltam telefonon, hogy a Tóth Imre is jöjjön föl, mert már nem győzzük a meghívásokat teljesíteni, mindenki a szegedieket akarta hallani. Megbeszéltük, hogy 23-án találkozunk. Ta-

lálkoztunk is később. Amikor jött a tüntetés híre, természetesen elmentünk, de akkor már – meg kell mondjam – kettesben maradtunk a Lejtényivel. Pesten jóformán nem ismertünk senkit. Akkor már nem velünk törődtek, mindenki a tüntetéssel volt elfoglalva. 23-án délután már nem a ME-FESZ volt a zászlóra tűzve. Annyi szerencsénk volt, hogy akkor a Petőfi-kör megint megpróbálta kicsit moderálni a hangulatot, és szerzett egy hangszórós kocsit és a jelszavakat, hogy: „Varsó”, meg „Lengyelbarátság”, meg „Demokráciát!”, meg „Nagy Imrét a vezetésbe!” – de nem a szovjet csapatok kivonását – súlykolta a tömeg felé. Mi felismertük a hangszórós kocsin a Hege-dűs B. Andrást, akikkel az előző nap tárgyaltunk, és felkapaszkodtunk erre a hangszórós kocsira, és így vonultunk egy darabig a tüntetésre. Ennek lett is egy olyan eredménye, hogy az 1957-es nyomozati eljárás során volt olyan kedves az egyik szegedi egyetemi DISZ-vezető, aki tanúvallomásaiban határozottan állította, hogy Kiss Tamás volt az, aki a 23-i tüntetésen a jelszavakkal felingerelte a tömeget. Eszem ágában nem volt felingerelni a tömeget.

Részt vettünk a tüntetésen, elmentünk a Bem térre, Kossuth térre, onnan a Rádióhoz. A kapuig nem jutottunk el, a Múzeumkertben hullámozottunk a tömeggel, este 8-9 órakor, amikor már megkezdődött a lövöldözés, harckocsikkal, felborított villamosokkal. Úgy éjfél, éjfél utánig voltunk együtt. Akkor Tóth Imre volt velem, mert közben a Lejtényivel valahogy elsodródtunk. Én elmentem arra a helyre, ahol telefonon megbeszéltem Imrével a randevút. Este 8-kor el kellett indulnom, ahogy megbeszéltük. Közben az Andrist elvesztettem, és azóta sem találtuk meg, állítólag egyszer még visszajött Szegedre, de én akkor láttam utoljára. Éjszaka valamikor visszamentünk a kollégiumba, ott volt a szállásunk. Napokig nem tudtunk visszajönni Szegedre. Közben elkezdték szer-

vezni az egyetemi nemzetőrséget. Nemzetőrök lettünk, fegyvert kaptunk.

Két vagy három napig nemzetőrök voltunk. Aztán mondtuk, hogy most már menjünk Szegedre, nekünk itt nincs keresnivalónk. Teherautóval jöttünk először Bajára, aztán Bajáról Szegedre. Itt Tóth Imrével együtt megint nemzetőrök lettünk, kint voltunk az öthalmi laktanyában. Akkor ávós laktanya volt, de amikor mi kimentünk már nem voltak ott az ávósok, már csak őrzés volt a feladatunk, ne hordják szét illetéktelen emberek az otthagyt csomagokat, fegyvereket. Ez gyakorlatilag úgy történt, hogy a Perbír József prof – akit később itt, Szegeden 26-án, 27-én választottak meg a forradalmi bizottság elnökének –, megkérte oktatótársát, a katonai tanszéken tanító, azt hiszem hadnagyi rangú *Lazúr Barnát*, hogy vállalja el a nemzetőrség parancsnokságát. Lazúr Barna túl azon, hogy a munkások, értelmiségiek és hát a városi polgárok jelentkeztek a nemzetőrségbe,¹³ természetesnek tartotta, hogy egyetemi zászlóaljat is szervez, önként jelentkezővel, aki akar jönni nemzetőrnek, ide jöjjön, itt kap egy igazolványt, kap egy géppisztolyt, hozzá tárat, lőszert meg feladatot. De ettől kezdve feladatod volt, és azt csinálod, amit a parancsnokod mond. Így szervezték. Ahogy én visszaemlékszem, egy olyan 150-200 fős egyetemi zászlóalj jött így létre. Ennek volt egy kis egysége az, ahol én voltam, akikkel aztán kimentünk Óthalomra. Olyan húszan voltunk körülbelül. November negyedikéig, ötödikéig ott voltunk kint mint fegyveres nemzetőrök.

(Az interjú teljes terjedelmében megjelenik a *Belvedere Szemtanú* című kötetében.)

¹³ A nemzetőrség elfoglalta az öthalmi ÁVH-laktanyát, szétszortották az ott talált fegyvereket. Az október 30-án megalakult katonatanács megkezdte az ÁVH-sok letartóztatását. (56-os Intézet adatbankja, 3682)